

מלחמת אברהם בנמרוד

או

חלקנו באנטישמיות

ה' באייר, עשר שנים להסתלקות הנביא אורי צבי גרינברג

ישראל אלדד

והוא המניית. ומן הראוי לציין שיש טעם לרעיון, כי אכן לא זו בלבד שעצם התופעה של שנאת היהודים נזכרת שם לראשונה, אלא שלמרבית הפלא היא מוגדרת על סיבותיה ומסקנותיה הגדרה שאין כמותה לתחולה עד היום הזה, כולל שיאה העיוני והמעשי בנצינול-סוציאליזם. ואינני נרתע מלשוב ולהביא את הדברים העממיים כל כך ממגילת אסתר, ככתבם וכלשונם, אף-על-פי שהם כה ידועים ופופולריים, ולו בזכות המגילה והחג:

ישנו עם אחד מפזר ומפוד בין העמים בכל מדינות מלכותך ודתייהם שנות מכל עם ואת דתי המלך אינם עושים ולמלך אין שׁוה-להניחם. אם על המלך טוב יכתב לאבדם (ג', 8-9).

בגדר לא ייאמן, מה עוד שהיסטוריונים מטילים ספק ב"היסטוריות" של הסיפור. והרי לכל הדעות, בין אם מעשה הוא או מעשייה היא, המדובר בראשיתה של הגלות – להוציא גלות ראשונה, גלות מצרים עליה ידובר בהמשך, על סימני ההיכר של טעמי השנאה: עם אחד אבל מפוזר, עם מפוזר (מפוזר בחוץ, מפוזר בתוכו) ואף-על-פי-כן אחד. שונות דתו, ודת כאן לא רק במונן של היום, דת זה חוק, משמע האשמה של מדינה בתוך מדינה. פשע של Status in Stati בניסוחו של דוסטויבסקי, השונא הגדול ו...המעריץ. ובסר- כוס: הפתרון חסופי, "לאבד", ובהמשך בדגש יתר:

ונשלוח ספרים (!) ביד הרצים אל כל מדינות המלך להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים (ג', 13).

מהמן עד פיכטה ועל אנטישמיות כמונח

שגוי

פשיטא, שהמונח אנטישמיות מקרי למדי ומוטעה, שהרי כל שימוש העיוני והמעשי לא היה אלא כלפי שנאת גויים לישראל, והיום כבר חייבים לומר – ליהודים, כולל ישראל, באשר ישראל נתייחד למדינת היהודים, ייחוד שלא ביטל את השנאה לכלל. גם הפרכת תיאוריית הגזע, הטוענת להפרדה ביולוגית ורוחנית בין גזע שם וגזע יפת, גם טעמי השנאה ליהודים שכמעט ולא חדלו למרות ניסיונות תיאורטיים בודדים להחיל את האנט-ישמיות על עמים שמיים אחרים שנעשו עם הופעת המונח בגרמניה לפני 120 שנה, רק מגדילים את התמיהה על ההתמדה בשימוש במונח מטעה זה עדי אוטונומיזציה שלו הרחק מעבר למשמעות השם שם. וכן תמוה למדי שגם לאחר שהופרכה המשמעות הגזעית והפרקטיקה הגזעית, לא נמצא מונח אחר הולם יותר תיאוריה ומעשה של התופעה המתמדת והאוניברסלית-כמעט של שנאת היהודים. כל הספרות לסוגיה שעסקה בנושא התמידה במונח גרמני זה מבלי לנסות, ולו פעם אחת, ככל הידוע לי, לדבר על אנטי-יהודיות.

היה פעם קפדן ירושלמי (עו"ד לבנון המנוח) שהציע שהאקדמיה ללשון תעשה מעשה ותקבע לתופעה מונח הולם

פרופ' ישראל אלדד (שייב), סופר, מסאי ומתרגם. מספריו: הגיונות המקרא, ירושלים – אתגר. י.א. זכה בפרס טשרניחובסקי על תרגום כתבי ניטשה, בפרס זיבוטניסקי לשנת 1987 ובפרס ביאליק לשנת 1988. י.א. מלמד היסטוריה באוניברסיטת תל-אביב, חבר מערכת נתיב, ופירסם בגיליונות רבים של כתב-העת.

אם זה אינו ניסוח גלוי ראשון של ונזה, כי אז גם ונזה וגם אושוויץ לא היו מעולם.

כל כותבי תולדותיה של האנטישמיות, פותחים אותן ביוון, מכיוון שכאן, בספרות יוון, נמצאו מסמכים, דברים כתובים, מקוריים ללא ספק, בניגוד לפקפוקים לגבי מעשי מרדכי ואסתר, ובהם לא מעט ממה שחוזר ונשנה בגילויי האנטי-ישמיות המאוחרת מן הנצרות ועד ימינו, כשכל דור וכל דת וכל עם וכל תקופה מוסיפים משלהם. ואף-על-פי-כן, להוציא הטעם שנגיע אליו בהמשך הדברים, ההגדרה שב"רומן" ההיסטורי מגילת אסתר, חלה על כולם, ועל כל מה שלא עלה עדיין על דעת יוונים שונאים מובהקים, משמיצים חריפים: מסקנת ההשמדה הטוטלית.

ייתכן בכלל שעצם רעיון ההשמדה הטוטלית של היהודים לא עלה על הדעת לפני שהעלוהו הגרמנים דווקא, למרות כל הפוגרומים בכל הארצות, למרות חמיילניצקי, למרות האינקוויזיציות (שהיו מכוונות לאנוסים ולא ליהודים ש"רק" גורשו).

אפילו לותר עדיין "מסתפק" בשרפת בתי-כנסת ובגירוש יהודים, עד שבא, ככל שידעוטי מגיעות, פילוסוף דגול כפיכטה, מראשי תלמידיו של קנט, וניסח גם הוא בזמנו (בשנת 1800) את התנגדותו לאמנציפציה של היהודים, "באשר הם מדינה בתוך מדינה", ויש להתגונן מפניהם. וכיצד להתגונן? טוב היה אילו אפשר היה "לילה אחד לכרות את ראשיהם ולשים במקומם ראשים אחרים ללא רעיון יהודי למען הגנת עצמנו... אין דרך אחרת מאשר לכבוש את ארצם היעודה ולשלח לשם את כולם. אם יקבלו זכויות ירמסו את כל שאר האזרחים..."

ובכן, לא בימי המן הרשע, ולא בימי העמלקי בימי קדם, כי אם בגרמניה, בדורם של קנט וגתה (שגם הוא התנגד למתן שוויון ליהודים). ורק בזה ההבדל מהמן: פיכטה מציע **טרנספר של כל היהודים לארץ-ישראל** כחלופה להשמדה. חבל שלא זאת היתה גם המסקנה של מרדכי ואסתר, ולמה נלין על המן?

"שונא עשיו ליעקב" – על טוטליות

השנאה ליהודים

כי יש סיבה שלא גלגלה לאנטישמיות? משנאה דתית דרך שנאה מעמדית ולאומית ועד – ואיך בלי? – לפסיכואנליזה. אם ברשותם של גויים עסקינן, למה ישנאו רק אותנו, או בעיקר אותנו? אם "מפני חטאינו" – וכי גויים לא חטאו? ולמה לא נשטמו כל כך? אם בגלל שונתנו, זרותנו, וכי לא היו מיעוטים רבים אחרים "שונים" ו"זרים"? ואם בשל התבדלותנו – מאז טיעוני היוונים הקדמונים שיהודים מסרבים לסעוד על שולחנם ולשתות מינם, דרך ההסתגרות בגיטאות והיריקות בתפילת "עלינו", או לחשי "שקץ תשקצנו" לעבר כנסיות וצלבים, ועד פרדוקסליות, עד לאותה התנגדות של משכילים שבגויים, גם וולטייר, גם פיכטה, גם גתה, לאמנציפציה, משמע לביטול המחיצות ההן, ההיבדלויות.

שמה חוש הומור הוא של הלשון העברית, שיש זהות שורשית בין "סגולה" ל"הסתגלות"? והרי ברי כי שני הפכים

הם! ראינו עצמנו כעם סגולה, משמע בעל ייחוד לא יימחה, בל יימחה – שנאו אותנו על כך. ברור. אך נטשנו סגולה וניסינו להסתגל... מאז מרדכי – על שם מְרַדֵּךְ, ואסתר – על שם אִסְתֵּר, הרובצים בשער המלך ובמיטת המלך, ועד ליהדות אותה גרמניה של פיכטה ווגנר ושיאי הטמיעה.

ועד שיוונים שונאים אותנו על שנמנענו מלאכול איתם, מצאו חז"ל את סיבת גזרות המן בכך ש"נהנינו משולחנו של אחשוורוש". משמע, מאז ועד ימינו, בהם נרדפנו על הסתגרות בגטו ועל חדירתנו לדם גרמני (ולפני כן עוד: ספרדי), נרדפנו על היותנו רוטשילדים, על היות הקפיטליזם יצירת העם היהודי (ראה כל מחקרי זומברט), ועל היותנו יוצרי המרקסיזם ומגשימי הקומוניזם.

כיצד מוסברת אפוא תופעה זו? שנאו אותנו בימי קדם וליתר דיוק: לא בימי בית ראשון בהם המגעים הם נורמליים, מדינה ושכנותיה, כי אם בית שני במגע תרבותי ורוחני בעולם ההלניסטי ובגלויות (אלכסנדריה), ושונאים אותנו בימינו החדשים, האלקטרוניים, ימי כבוש החלל והקנים. שנאו אותנו בשלוט אלוהים בעולם ושונאים בימי כפירה, ובאסיה ובאירופה ובאמריקה, במזרח ובמערב, ופרטיכלים של זקני ציון מופיעים מחדש ביפן בה אין יהודים, משמע: תופעה זו של שנאת יהודים קיימת בכל הזמנים ובכל הארצות; שמא, שמא בנו פותחת שרשרת זו?

על דרך ההיגיון הצרוף אין מפלט ממסקנה זו: שמא **בנו האשם**, או ליתר דיוק לוגי ואולי אפילו משפטי: שמא בנו **הסיבה**, אולי לא **אשם**, אך בכל זאת **סיבה**, טובה או רעה, אך סיבה מספקת "בלבד".

מכיוון שהתופעה ייחודית, יש לחפש את סיבתה בתוך שרשרות אי-רקף של נסיבות וגלגולים ותנאים ושינויים וכוחות, אף מנוגדים זה לזה מבית (עיין מחלוקת פרושים וצדוקים או אורתודוקסים ורפורמיים בבעיית היחסים עם הגויים). יש לחשוף אותה במעמקי ההתרחשויות או המסורות (יש מסורת ההופכת היא עצמה להתרחשות) בתשתית האומה. מכיוון שמדובר פה לא בבעיית היסוד האחרת, בעיה החבויה אף היא כדרכנו במדרש השם "ישראל" – "כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל". נתעלם מהצד הדתי שבמאבק המתמיד של עם ישראל, ונתרכז במאבק עם אנשים, משמע: עם גויים, משמע: בתחום בו נתחוללה שנאת היהודים או האנטישמיות.

מבחינה זו יש עניין רב באמרת חז"ל המפתיעה גם בצורתה: "הלכה, שונא עשיו ליעקב". שימו לב: הלכה. דבר חד-פעמי בכל ההלכה. אמירה שהיא ממש קלסית מצד תכנה לאגדה, שהרי ב"אגדה" כלולים היסטוריה ומוסר ויחסי אנוש, והכל שלא מבחינה משפטית. ופתאום ניסוח שכזה בקביעת עובדה היסטורית שאין בה שום צד של צו עשה או לא תעשה. ואין ספק שיש כאן כוונה מיוחדת לקבוע זאת כמציאות **שאינו לפקפק בה** (במקום זיקה של "קיום" או "הפרה" כבכל ההלכות).

גם מה שכלול בשם עשיו ברור: תחילה האדומים, אחר כך הרומאים ומהם הנצרות. ואם המקור המקראי, המספר את סיפור יעקב ועשיו, מדבר על ה"בכורה" כסיבת הסכסוך, הרי בהמשך, בייחוד עם התנצרותה של רומא, מקבל המונח בכורה משמעות ירושה וייעוד רוחניים כנושאי אמונת האמת.

אולם מקור חריף ביותר להצגת מהותו של הקונפליקט, מקור שמבחינת תמצותו והמחשתו הופך את האגדה למיתוס

ממש, הלא הוא סיפור אברהם (והיכן נחפש את מקור כל הגדולה וכל הגורליות אם לא באבי האומה?) בכבשן האש של נמרוד המלך, הוא אשר החל להיות גיבור בארץ, גיבור ציד. עשיו הוא צייד, אך קדם לו נמרוד. במדרש הוא הופך להיות מי שרצה להשמיד את העם העברי בשורשיו.

וזה דבר האגדה-המיתית: אברהם בן תרח (וגם זה מן הראוי לציין: אבינו הראשון איננו בן אלים ככל מחוללי העמים), ניתץ את אלילי אביו שיצרם. זה המעשה המהפכני, המרדני, הנונקונפורמיסטי הראשון, שנבע מהכרת האל האחד שמעל לטבע, בורא שמים וארץ. אביו מסגירו לידי המלך, הוא נמרוד. נמרוד דן אותו – ואת הרן אחיו – להישרף בכבשן האש (כבשן ראשון "שלנו"). הרן נשרף. **אברהם יוצא חי מכבשן האש והולך לארץ כנען.**

אם רוצים אתם אך גם אם מאמינים אתם! אלה תולדות ישראל בתמצית האידיאה והממשות מאז הושלך אברהם לכבשן ויצא ממנו לכנען ועד להשלכת מיליוני בני-בניו של אברהם לתאי הגז וליציאתם משם לארץ-ישראל. אותה חכמה ומציאותיות שקבעה "הלכה, שונא עשיו ליעקב" – גם ביקשה למצוא את הסיבה העמוקה.

ההיסטוריה האמיתית, משמע **המיתית**, שלנו פותחת בהכרת האל האחד בורא עולם משמעותי, ובהרס העולם האלילי. הגרמני ראושנינג, מושל דנציג, מספר בספרו "שיחות עם היטלר" על בקשתו מהיטלר להסבר שנת היהודים שלו. היטלר משיב לו ברורות: אנחנו דוגלים באלוהי הטבע, היהודים באלוהי הרוח. הם שגילו לעולם את המצפון ואת המוסר, על כן יש להכחידם. או בניסוחו הבוטה של היטלר עצמו, לפי עדותו של ראושנינג: שני מומים הטילה היהדות במין האנושי: בבשר מילה, בנפש מצפון.

את התיאוריה, האבחנה הזאת, לא היטלר המציא. אלו מעשי אבותיו "הרוחניים" בגרמניה ובפילוסופיה שלה. את מעשה נמרוד עושה היטלר ובכך מנסה להוציא לפועל מה שהרגישו, ולפעמים אף הביעו, גויים רבים, אם לא כולם, מאז רומא, שאחד מהוגיה (סְנֶקָה) מתאונן על כך שיהודים משתלטים על רומא: "המנוצחים גוברים על מנצחיהם", וכוונתו לנהייה של רומא, גם של מושליה, להתגירות ואחר כך להתנצרות, תוך נטישת האלילות.

"יובגזים ההם לא תרגיע", נאמר בתוכחה הנבואית המחרידה שרק בימי אושוויץ ראינו שלא הגזימה. לכאורה פירושה, למרות ההפעיל הדקדוקי, "לא תירגע", לא תנוח, וזה נכון. אך במבט היסטורי נוסף מתברר שגם המשמעות הדקדוקית הרגילה, נכונה: לא היינו יסוד **מרגיע**. לא חברתית, לא רוחנית. כמעט תמיד יסוד **מתסיס**, מעורר, אמנם לחיוב, אך רוגש.

שכרה הכבד של הסגולה

הנהייה האמנציפציונית לברוח מעצמנו שהגיעה עד כדי שנאה עצמית, חוללה את התיאוריה שסגולתנו, או ליתר דיוק – אמונתנו, שאנחנו עם סגולה, היא פרי הגלות, מעין הסבר פסיכולוגיסטי ל"פיצוי" שהרוח שלנו חיפשה לה.

הראשון מקרב חוקרי המקרא החדשים והמדעיים, ולא דווקא המסורתיים, שהתנגד לכל התיאוריות האפולוגטיות האלה ("אפולוגטיקה" לא באה משורש אפולו...), היה

יחזקאל קויפמן, שלא חסך בהוכחות שההיפך מכך הוא האמת. לא השנאה אלינו הולידה את אמונת האחדות והי-יחוד שלנו, כי אם אלה היו סיבת השנאה; הרי ממילא האמונה באחדות אלוהים, יסודות המונותאיזם, היא תופעה **ראשונית**, היא הסיבה ולא המסובב. מכאן שהיא פרי "התגלות".

והרי עובדה היא: רעיון "עם סגולה" ודאי שלא נוצר עם גלות בבל, כי אם קדם לה, והוא רעיון מרכזי בנבואה של בית ראשון. משמע, לא שום פיצוי על גלות, לא שום פרי "תסביך גלותי". יתרה מכך: אף הקיצוני שבחוקרי המקרא לא יאחר את ספר דברים עד לימי הגלות. ואת הפסוק "יובגזים ההם לא תרגיע" אמר נביא לפני הבית הראשון, והנה בפסוק הזה נובאו כל הגלויות מגלות בבל ופרס ועד גלות יוהנסבורג ולוס-אנג'לס. אי-ההרגעה בגלות הופכת להיות חוק נבואי, משמע, נוגעת לתשתיות קיומנו, כי מאותו ייחוד אמונתי, שהוא סיבת הכל, נובעת סיבת קיומנו ולא פריו.

והרי זו אמת טקסטואלית מקראית ולא שום אגדה ומיתוס במי שניתץ אלילים: התורה והנבואה מלאות לא רק שנה לעולם האלילי, כי אם בוז מוחלט, לגלוג ועליונות אמונת הייחוד שנתגלתה ומומשה ביהודה, בישראל ובירושלים, עליונות כלפי כל אותו עולם אלילי שהיווה את תרבות העולם.

מילא, כל עוד העם המאמין יושב בארצו, מתייחסים אל אמונתו כאל דת מקומית, כמוה יש רבות, פרט לתמיהה של אל ללא פסל וצורה, אך את הבז לכל האלים האחרים נטלו עמם ישראלים ויהודים שהחלו להתפזר בעולם ולא קיבלו את אלי ארצות גלותם, דבר בלתי מובן בעיני כל עובדי האלילים. כל הקנאות הדתית לאל האחד לא היתה מובנת. שהרי האמת היא שהפוליתיאיזם הוא סובלני מיסודו. יש 5839 אלים, שיהיה עוד אל אחד ויהי שמו אשר יהי. כנגד זה אמונה מונותיאסטית ביסודה אינה סובלנית, ובמפורש: "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" ו"לא יהיה בך אל זר". ודאי שלאמונת האחדות היו כל הטעמים לביטחון העצמי בגילוי אמת האמונה, המשמעותית כל כך לגבי מקומו של אדם בצלם אלוהים וכל המתחייב מזה לאורח חיים (צו השבת המושרש כל כך בבריאת העולם).

ובכן, לא סתם אחד "שונה" ו"זר" (אלה סיבות האנט-ישמיות, כביכול) שהחל להסתובב בחוצות שושן או אלכסנדריה של מצרים ואנטיוכיה של סוריה ועד לארמונות רומא, כי אם זר יהיה מאוד, מביט מגבוה, מוסרית, רוחנית ואמונתית, על הגויים ההם ועל אלוהיהם, ואף על "מוס-ריותם" במשטר עבדות מחפירה (אפילו אצל אפלטון הגדול העבדים במדינה האוטופית שלו אינם בגדר אזרחים, ואף לא בגדר בני-אדם כלל). ובניסוחו של יחזקאל קויפמן על יחס הגויים ליהודים: הקנאה בהם קדמה לפחד מפניהם.

זאת ועוד. ולא סתם "עוד" כי אם עוד משהו חשוב ביותר, ממש מכריע בהתפתחות היחסים ששנאת ישראל הפכה להיות דומיננטית בהם. האמונה באל אחד בורא עולם ואדם חייבה ממש את התחוללות רעיון הגאולה ורצון הגאולה. ואיני יודע – הדבר כרוך בסבך בעיות פסיכולוגיות ופילוסופיות – מה קדם למה: הרעיון לרצון או הרצון (והצורך האובייקטיבי) לרעיון. ולא לשווא "שמו של משיח" היה על-פי המדרש אחד הדברים שנבראו, או עלו במחשבה להיברא, לפני בריאת העולם. אילו רק התגלות אחדות הבורא והבריאה היתה נחלתנו, שאותה גם הנחלנו לתרבות

האנושית, מילא. ייתכן שהיה מתחייב מכאן אלבוט איינשטיין.

אך מכיוון שגם רעיון הגאולה (שמו של משיח) כרוך בכך, נכרכה בנו, בתולדותינו מן ההתחלה ובאופיינו, גם העשייה ל"תיקון העולם", מתיקון החברה אשר על דינו ועד תיקון העולם כולו על דרך הסוד והקבלה. פחות ממהפכה עולמית – כולל כאמור עדי חוצפה כלפי שמיא – תיקון הפגמים העליונים שבעליונים; פחות מזאת אין מוחו ולבו של היהודי יכולים להרשות לעצמם.

אם מלחמת אברהם בארבעת המלכים – שאחד מהם, אמרפל, הוא אולי חמורבי הבבלי – עדיין ניתנת להסבר כנורמלית, סוף-סוף בשביים נפל לוט בן אחיו, הרי אין שום צידוק נורמלי לעמידתו של אבי האמונה, אברהם בן תרח (בסך הכל תרח) מול ואף נגד אלוהים במאמציו להציל מידו את סדום הרשעה, ולו בזכות מיעוט שבמיעוט של צדיקים; וכי מה אכפת לך סדום? ומנין העזות לטעון נגד אלוהים "השופט כל הארץ לא עשה משפט?", נגד אלוהים שרק תמול הכירו?! מונופולין על צדק ועל חסד ורחמים עם הברואים, הומניטריות בלע"ז מאוחר! על בנו יצחק אין הוא מבקש רחמים ומוכן לעקדו, אך על רשעי סדום ועמורה הוא מגן! אלא שסדום ועמורה נהרסו והמהפכה שאברהם רצה לחולל בהן נכשלה.

הופעה שנייה של ישראל, אחד מבני ישראל, כמושיע העולם, הלא היא בפרשת יוסף במצרים. ממש דגש ראשון למעגל היסטורי החוזר ונשנה: מושיעים ולוקים, מושיעים ונענשים. יוסף עבד במצרים, עבד נאמן כאשר רק יהודים ידעו להיות בנאמנותם. נכלא, יוצא מהגטו-הכלא כפותר חלומות (מאבות פריד), וכפותר בעיות כלכלה ממש על דרך הלאמה טוטלית של כל הרכוש הפרטי וחלוקת לחם בשוויון (מאבות קרל מרקס), עד לריאקציה של מלך חדש ותכנית היטלר ראשונה, שהיאור הוא הוא הכבשן, האושוויץ והסיביר של פרעה. ובתוך כל זה עלילת נאמנות כפולה, מדינה בתוך מדינה, לאחר שיוסף עצמו עשה כל מה שבי-כולתו כדי להיטמע במצרים זו: מגלח זקנו, מחליף בגדיו, נושא בת כומר מצרי, מתנכר לבית אביו. כל כולו צפנת פענח. אפילו לא משה מנדלסון. צפנת פענח.

ו"צפנת פענח" זה מה פירושו? "בארץ-ישראל", כותב היירונימוס, מאבות הכנסייה הנוצרית במאה ה-4, בבית-לחם, "מפרשים: מגלה נסתרות, אבל במצרים הפירוש הוא מושיע העולם".

אחר-כך יבוא פרעה אשר לא ידע את יוסף, או כפירוש רש"י הגאון והמנוסה, לא חדש היה אלא עשה עצמו כמי ש"לא ידע את יוסף" ומעשיו למען מצרים, ואחר-כך יבוא גם היסטוריונים מצריים ויספרו כי יציאת מצרים לא היתה אלא גירוש המצורעים, כי בני ישראל מצורעים היו, וסיפור זה נהפך לאחד מעמודי התווך של "הידיעה" היוונית האנט-ישמית על עם ישראל, כזב היסטורי שגם יוספוס פלביוס נאחז בו.

"מושיע העולם" ביקש להיות יהודי ראשון שהודות לכש-רונותיו "מתנת אלוהים", כפי שהוא עצמו מעיד בצניעותו, יצא מן הגטו, ועלה לשלטון על אימפריה. אלמלא הריאקציה (בלשונו של דובנוב בעל הראייה הבלתי-ציונית של "עם עולם" בשני המובנים, עולם – מקום, עולם – זמן) של אותו פרעה חדש, שמד היה פוקד את אבותינו כבר בגלות ראשונה זו. כנגד סכנת השמד, למרות, או בגלל, כל הטובה

שהביא צפנת פענח על מצרים, באה סכנת ההשמדה. ולא לשווא נזכר השם "ישראל" לראשונה במקור חיזוני (בלוח מרנפתח, דור היציאה ממצרים) בזו הלשון המדהימה: "ישראל הושמד אין לו זרע..."

משתי סכנות אלו הוציאנו משה. משה אותנו מן היאור, משה מן העבדות, משה מתרבות האבן, משה מן הגלות. הכבדת לב פרעה הופכת להיות חוליה דיאלקטית הכרוכה כמעט בתהליכי גלות-גאולה. יוסף הוא מושיע העולם, משה מושיע "ירק" את ישראל, אבל הוא וכל הנבואה, נבואת האמת אחריו, אינם מבטלים, ואין בכוחם לבטל, את עצמת רעיון הגאולה האוניברסלי, אלא שתהליך זה עובר דרך **עם ישראל בארצו על מלכו וחוקתו**.

ודאי שאין זה מקרה שבמצרים, כעדות היירונימוס, פירשו כך את השם צפנת פענח. הלא זו מצרים שמרכזה **אלכסנדריה**, עיר "יהודית" מאוד. זו **ברלין** של העת העתיקה, ואולי גם ניר-יורק. כך רוצים יהודי האמנציפציה לראות עצמם בגויים.

הנבואה קבעה את ראיית הגאולה הנוגעת לעולם כולו מבלי לאבד את השייכות לעם ולארץ: "מציון תצא תורה". "יכון יהיה הר בית ה' ושפט בין הגויים" וגו'. אין כופים את אמונת ישראל, למרות המונותאיזם שלה, על העולם, וזאת בניגוד חד לשתי בנותיה, הנצרות והאיסלאם, וגם בניגוד לקומוניזם האוניברסלי, המתיימר להביא גאולה נצחית וכוללת, ורואה לעצמו זכות לכפותה בכוח הזרוע.

אך מה שייכות יש לכל זה ולאנטישמיות? הרבה יותר עמוק ממה שנראה לעין. בדיחה אומרת: יש ערובה לכך שהעם היהודי לא יוסיף לספק גאונים-גואלים לעולם: הראשון היה משה רבנו, שנתן לעולם את המונותאיזם, בו הכל בנוי על השכל (הראש). השני היה ישו, הגאולה המבוססת על האהבה, משמע הלב. השלישי היה קרל מרקס, המבסס הכל על החומר, הכלכלה, משמע על הבטן. הרביעי היה... זיגמונד פרויד. לא הכל יודעים שהפסיכואנליזה התימרה אף היא להיות תורת גאולה, גאולת האדם מן המועקות הנפשיות.

מן הראוי לשים לב לכך שארבע תנועות גאולה אלה שיהודים חוללון, מחולקות שניים כנגד שניים: "שמים" ו"ארץ". מחשבה ורגש מזה, כלכלה ומין מזה, כאיתות לכך שהיהדות מחוללת ה"בראשית ברא", כיוצרת האידיאה של אדם מן האדמה בצלם אלהים, יהדות זו בגלגולים שונים לא פסקה לשאוף לפתור את בעיות שני הכוחות הפיסיים בעזרת שני הכוחות העליונים שבאדם. ג'ורג' סטיינר מנסח: "העולם מתנקם ביהודים אשר שלוש פעמים הציעו דרישה אוטופיסטית: תורת משה, נצרות, סוציאליזם משיחית". את פרויד אין הוא מונה בין נושאי רצון הגאולה. על כל פנים, יש עניין פסיכואנליטי מובהק לנתח את זיגמונד פרויד עצמו דרך האשנב שנפתח לנפשו בספרו הכושל ביותר על משה, בו רצה להוכיח שמושה מצרי היה. עוד צעד במאמץ הבריחה מעצמו, ובייחוד מגדולתנו העולה לנו ביוקר.

הצלב והקרב

צלב הקרב צמח מן הצלב. היום זו קביעה מוכחת וסופית שקשה לערער עליה. כל מה שנצטבר בכל הדורות, ואין הכוונה ל"צורות" קטנים של

* עיין בערך "צפנת פענח" באנציקלופדיה המקראית.

הצוררות, כגון עלילות דם, האשמה בשיילוקיזם וכו', ואין סוף של דיבות ולעתים גם טענות של אמת, כי אם לשורשה של השנאה הנוצרית; ושורשה הוא: **עצם קיומו**.

ניתן לגלות על נקלה שההיסטוריוסופים כולם שואו אותנו. אם זה טוֹיֵבִי האנגלי, אם זה שפנגלר הגרמני, אם זה מרקס... היהודי. הטעם הבסיסי לשנאה זו, המשותפת לכל מתווי התיאוריות ההיסטוריות, היא העובדה הבלתי מסתברת של קיומו: חריג שאיננו נכנס לשום מגרה ממגרות החוקים ההיסטוריים. לפי כל התיאוריות שלהם מזמן היינו חייבים להיעלם. חיינו – חידה; ואין צריך לומר – לא רק חיים, כי אם חיים מלאי חיות, חיוניות, ועל פי רוב גם חיים של יצירה ושל ביטחון בעתיד שלנו, למרות כל הרדיפות.

בצורה חריפה ביותר ביטא זאת דוסטויבסקי, שבמסה מיוחדת המוקדשת לעם היהודי קובע שזו חידה היסטורית שאין לה פתרון, ומוסיף ברוח דתו הפרבוסלבית: "לעולם לא נדע מה כוונת ההשגחה העליונה שבראה אומה זו".

בפחות חריפות, אם כי ביתר קהות, נפטר מאתנו טוֹיֵבִי שאינו רואה בנו אלא מאובן שאבד עליו הכלח. אך מה לעשות ובעצם הימים בהם קבר אותנו ההיסטוריוסוף הבריטי סופית, "מאובן" זה הוא שגירש את האימפריה שלו מארץ-ישראל, או פלשתינה, ו"המאובן" קם לתחייה גם ממלכתית וצבאית (שהרי בתחומים אחרים לא נתאבן מעולם).

ההיסטוריוסוף שונא חריגים המקלקלים לו את התיאוריה. עצם היותנו יוצאי-דופן לא רק מן ההיסטוריוסוף ופיה כי אם מן ההיסטוריה עצמה, די בה על מנת להתנכר לנו, מה עוד כשזו אינה סתם שונות, אלא שונות משמעותית כגון זו של יחסנו אל הצלב. הנה, אבגוסטינוס, ראשון ההיסטוריוסופים הנוצרים (אולי היסטוריוסופיה ראשונה בכלל, אם לא לראות במקרא ובנביאים ראשונים ואחרונים תפיסה ראשונה של חוקיות במהלך ההיסטוריה), התלבט מאוד בבעיה זו של קיום העם היהודי, שלפי התיאוריה שלו לא בא לעולם אלא כדי להביא את המשיח, ועתה אין לו ייעוד ודינו להיעלם, ואין צריך לומר – לקבל את האמונה הנוצרית. עצם ההמשכיות של קיומו, יתרה מזו: אמונתו שהגאולה שהיא יסוד הנבואה העתידה להתגשם, מפריכה את היות ישו הגואל.

מתעלומה זו של אבסורד הקיום היהודי בנה אבגוסטינוס הסבר לפיו דווקא בעצם קיומו מעיד היהודי על היות ישו הגואל, אך מכיוון שלא קיבל אותו יהיה קיומו עדות לשפלות ודיכוי, וזה היה הבסיס לכל הרדיפות מידי הנצרות בימי הביניים.

וזה יסוד תסכולו של הצלב כלפינו. הנצרות אינה מהווה בעיה ליהדות, אולם היהדות היא בהחלט בעיה לנצרות. למותר לציין שהציונות ותחיית ישראל מכבידים על הנצרות עוד יותר. היהדות היא טראומה לנצרות, אין הנצרות טראומה ליהדות. זה הצלב. והיכן הקרס?

הקרס הכריז מלחמה טוטלית של הגויות, אשר גרמניה מייצגת אותה, על היהדות, שבמהותה שואפת להשתלט על העולם. הנצרות לא היתה אלא אחת התחבולות היהודיות להשתלטות זו. היהודי הוא גם כריסטוס וגם אנטיכריסטוס, כשם שבמאה הייט הוא יהיה גם רוטשילד, סוכן אלוהי הממון, וגם מרקס ואין סוף יהודים אחרים, נושאי הסוציאליזם והקומוניזם; כשם שהיהודי הוא **המתבדל** הקיצוני המתעב כל גוי והוא גם **המסתגל והמתבולל** הקיצוני

ל"קלקול הרוח" של אומות, בשם הקוסמופוליטיות המנונת.

מן החובה להודות: אמת רבה חבוייה (או שמא ניתן לומר: היתה חבוייה?) בטיעונים אנטישמיים אלה. כוח אדיר היה עצור ביהדות הגטו ("מלכות ישראל של גלויות" כינה זאת אורי צבי גרינברג). והנה, עם נפילת הבסטיליה נפלו חומות הגטו. הכוחות האדירים פרצו החוצה ועד מהרה, תוך שני דורות, והנה הם, יהודי הגטאות עטורי הטליתות, כרוכי התפילין, עולים לצמרת אירופה, לא רק בבנקאות ובתקשורת (רויטר, מייסד חברת התקשורת הבינלאומית הראשונה היה יהודי, כמובן), כי גם במדע ובאמנות ובמדיניות. ודאי שהפרטיכלים של זקני ציון הם עלילות-שואו אוויליות, אולם הם נוצרו מתוך מציאות של אמת. בעת ובעונה אחת: דישראלי מקים אימפריה בריטית, וקונה את תעלת סואץ בכספי... בית רוטשילד. איינשטיין ממוטט את עולם הפיסיקה התלת-מימדית, ופרויד חודר לתת-מודע ומגלה תהומות, ומרקס מטמין חומר-נפץ מתחת לכל סדרי החברה הבורגנית המסורתית. ריינהרדט מזניק קדימה את אמנות התיאטרון ויהודים עומדים בראשי מדינות ומהפכות במרכז אירופה ומזרחה.

היצאה להשכלה הן היתה בשם השחרור מ"אתה בחרתנו", מהיומרה היהודית להיות עם סגולה, ועד מהרה הפכה השכלה זו, אפילו במסגרת הציונות, למדגרה לבחירה חדשה. "נבחרנו" או "נועדנו (באין אמונה בבוחר האלוהי) להביא לעולם רעיון החירות והשוויון והצדק", עד שאפילו כל אנשי "שלום עכשיו" במדינת ישראל האנטי-מיסטי, בבואם לדון ביחסינו עם ואל הערבים, מדברים בלשון: "אנחנו כיהודים חייבים להתנהג אחרת..." אכן סכיזופרניה. ובלשון ההומור היהודי הרב-ממדי: יהודי שהתנצר ולמחרת הבוקר הניח תפילין. כאשר מזכירים לו את התנצרותו רק אמש, הוא מודה: "שכחתי, ראש של גוי". משמע נשאר הזלזול בראש של גוי יחסית לראש של יהודי. או בהיפוכו: בחור יהודי המודיע מהמערב לאמו במזרח שחדל להניח תפילין. אחר זמן חדל לשמור שבת וכו', וכו'. וכשאמו שואלת: מה נשאר לך, בני, מן היהדות, הוא משיב: "אני עדיין מפחד מפני כלבים". הידיים והכלב נשארו עניין לתרבות ולאופי של עשיו.

וכשאותו יהודי יוצא מתרבותו, מכל אורחות-חיינו, וקל לו לערוך מהפכות אצל גויים כי אין לו יחס עמוק לשורשי תרבותם, וזה גלוי כל כך לעיני הגויים הרואים איך יהודי רומס את כנסיות תרבותו, עברו, אין הוא יכול לעשות זאת ללא אידיאולוגיה, ופתוס כמעט נבואי, והוא "משחרר" גם את הגויים. אם לא למען החירות האנושית (או הפרולטרית או הפלשתינאית), מה נשאר לו מן ה"יהדות"?

וככה מתקשרים באופן פרדוקסלי קצוות וקטבים. על דרך קלה ניתן לבטא זאת בשפה הנתונה יותר מכל השפות להפשטה, בגרמנית. בגרמנית נוצר מונח "הפותר" את הבעיה היהודית, והוא: Lösung. יש לו מקבילות בכל השפות, אבל לא על דרך הזהות המילונית. ממלה זו, Lösung, גוזר הגרמני את ה-Auflösung, שפירושו פירוק, פתרון על דרך ההתפוררות, הבריחה מהקולקטיב לכאורה להצלת היחיד, הפרט. אך מכיוון שהיהודי איננו יכול ללא גאולה, והיא כרוכה באותו שורש, הלא היא ה-Erlösung. בן נביאים הוא, הרואה בעיני רוחו גם את כישלונה של האמנציפציה הבורגנית, וכבר הוא חוזה את הגאולה בקומוניזם הקוסמופוליטי, המשיח הגואל

את האנושות גאולה קולקטיבית.

וכך עד שבא היטלר וכמעט-כמעט גם סטאלין וגזרו: אין Lösung של הבעיה היהודית המעיקה על הכל אלא בפתרון סופי, הוא הוא ה-Endlösung, וסגרו את המעגל שהחל עם אברהם, נותץ הפסילים שהושלך לכבשן.

מחיר המתת

אותו כוח הפשטה עדי אבסולוטיזציה גרמנית שיצר בגרמניה את הצו הקטגורי של קנט, ואחר-כך את הגזרות הלשוניות לאפשרויות "הפתרון" של הבעיה היהודית בין גאולה והשמדה, הוא שאפשר את אושוויץ בידי גרמנים, את השלמת מה שנכשלו בו נמרוד המיתי ולותר הפרוטסטנטי והצאר הרוסי הפרבוסלבי, Der Goy an Sich קאנט "גילה" את "הדבר כשהוא לעצמו", Das Ding an Sich ולמותר לציין שהיטלר הגשים את "הגוי כשהוא לעצמו".

בזה אחר זה נקלפים כל הגורמים הגלויים לשנאת ישראל, שכולם נכונים: אכן היהודי זר, אכן היהודי מוזר, אכן הוא קפיטליסט והוא קומוניסט, והוא מסתגר כרבי מקוצק והוא מתנכר כקרל מרקס, הוא פחדן והוא שתלטן. כל טעמי השנאה שרירים וקיימים פעם בזה ופעם בזה ובמזרח ובמערב. כולם אמת אם כעלילות ואם כעובדות, ואף-על-פי-כן לא בהם מתמצית השנאה למעמקים בזמן ובמהות.

אפילו שר הפילוסופיה האקזיסטנציאליסטית שבימינו, סרטור, שניסה להכניס את העם היהודי ואת האנטישמיות לשיטה שלו ולהסבירה על-ידי קיומיות בלבד, חסרת משמעות ומהות, נכנע בסופו של דבר, ובשנת חייו האחרונה הודה בפני תלמידו ומזכירו (יהודי, כמובן), כי אין בכוח האקזיסטנציאליזם בלבד למצות את היהודי ואת גורלו, ללא **אסנציה-מהות**, ואסנציה זו הלא היא המונותאיזם.

ושבו אנו חוזרים אל אברהם אבינו. הוא שהטיל לעולם את האמונה באל האחד בורא עולם, יוצר אדם בצלמו ונותן טעם לעולם ולקיום, וקו נטוי מ"בראשית" אל הגאולה, ומטיל על זרע אברהם להיות נושא האידיאה, האסנציה הזאת, המטעימה את האקזיסטנציאליזם הטבעית, האלילית. "אדוני השופט", אמר הנאשם בבדיחה הידועה, "זה התחיל ככה: הוא החזיר לי מכה..."

ואכן נמרוד החזיר לאברהם מכה. גם הנצרות, גם הקומוניזם, שתי האידיאולוגיות האדירות, היו בתחילתן עניין יהודי להשמיע ולשאתן לאנושות, ושתייהן הסתאבו בידי **עשיו האלילי** שפנה עד מהרה להכות את היהודי שחולל אותן. אותה אימה שירדה על יהודי ברית-המועצות ללא הכנה עיונית מוקדמת, ממה היא נובעת אם לא מן הידיעה האינטואיטיבית שהאנטישמיות באה כמכת-נגד ליהודים שהביאו את המהפכה הקומוניסטית?

והגרין שסטאלין רוצץ בו או מוחו של טרוצקי היה מכת-נגד של הגוי נגד היהודי יהודה-לייב ברונשטיין, שרצה ישועה עולמית **קוסמופוליטית** דווקא. האלילות הקדומה, היוונית-רומית, פיתחה אנטי-יהודיות עמוקה לא על שצלבנו את המשיח (האל!); כביכול, כי אם על שחוללנו אותו, על שהמלכנו את אל האהבה הירושלמית על רומא. פאולוס

חישב להתחכם ולהגניב את הסחורה היהודית לשוקי האלילות. כך חיטבו גם אבות ההשכלה והיהדות "הנאורה", שראש וראשון להם משה מנדלסון, אשר ביקש למכור את "ירושלים" המופשטת (בספר "ירושלים" של מנדלסון אין זכר לעיר הממשית ולארץ הממשית).

החיזיון ההיסטורי, שדגם ראשון לו הוא "מושיע העולם", הוא צפנת פענח, הוא יוסף הצדיק, חוזר שוב ושוב; אלא שלא תמיד בני אברהם יוצאים בעוד מועד מן הכבשנים. אבינו הראשון הספיק. שישה מיליונים איחרו. יהודי ברית-המועצות יוצאים בעוד מועד. יהודי ארצות-הברית אינם רואים עדיין את העתיד לבוא, דווקא כגמול על כל מה שנתן העם הזה לדמוקרטיה ולליברליות האמריקנית.

הציונות – מן ההסתגלות אל הסגולה

והיכן היא הציונות בחיזיון זה? לכאורה הציונות הלא באה לשלול את כל המהלך הזה החוזר ונשנה: העם היהודי הנותן משיחים וגואלים לעולם ומועלה שוב ושוב על מוקד האינקוויזיציה, מושלך לתנורי אושוויץ, מגורש אל ערבות סיביר. אכן, אמת. הציונות באה כאנטיטיזה לנהייה הזו שבנפשנו. "נורמליזציה" קראו לזה. גם אם לכאורה דובר על הקמת מדינה ככל הגויים, חיים כלכליים ככל הגויים. מאחורי נורמליות זו חבוי היה הרצון, הבריא דווקא, לפרוק מעלינו את עול השליחות, את המשיח. נדאג לעצמנו בלבד.

בהתאם לכך גם נוצרו כל התיאוריות שרק תסביכי גלות, תסביכי נחיתות, הולידו את היומרות האלה של שליחויות גאולה, לגאול עובדי אלילים, לגאול פועלים מנוצלים, לגאול כושים באמריקה ובאפריקה. ואין התיאוריות האלה עומדות בפני ביקורת פשוטה ביותר. רעיון הסגולה והייחוד אינם פרי הגלות. הם יצירת הנבואה וכמעט עיקרה, כי היתר נובע ממנה. **אין כאן מטפיסיקה, הפיסיקה שלנו לא מתה.** האידיאה והחזון הם כאן, לא בשמים כי בארץ, ואף בארץ הזאת, ובציון זאת, וממנה תשוב ותצא לעולם.

הדיאלקטיקה ההיסטורית החלה במודע מאז מחלוקת העם עם שמואל: מלך או לא מלך; ואלוהי שמואל הנביא פסק וקבע: **מלכות עם פיקוח נבואי צמוד**, ודוד הוא סמלה של מלוכה זו, ועל כן משיח הוא בן דוד; ודיאלקטיקה זו מוליכה אותנו מעידן של הסתגרות, לצבירת עצמה דרך התפרצות והתפשטות וחזרה הביתה. אחרי ניסיון הגלות האחרונה לצורותיה, מגטו דרך התבוללות, ממצדה דתית אדוקה ואדירה דרך תורי זהב, מסגולה להסתגלות וחזרה לסגולה, זו הדיאלקטיקה הטבעית בנו מבראשית וחבוייה כבר בפסוקים ובסיפורים הראשונים של התורה; היא חבוייה בחזון העצמות היבשות של יחזקאל, היא חבוייה, והיום מתגלית, בכל תורת הנבואה.

גם אם אלף פעמים נועם על גורלנו זה, נקלל את אופיינו זה, נתפרק מייעודנו זה ללא הועיל. זה בנו, עמוקות, בסיסית, אסנציה שהפכה להיות לנו גם אקזיסטנציאליזם. טוב לדעת זאת, או אז ניתן לווסת גלי דיאלקטיקה זו, לשלוט בה, לדעת מה טוב ונחוץ לנו בשעה זו, בעידן זה. ברור הוא, על רקע גורלנו באירופה, זו דת הצלב וזו דת הכוכב האדום (האם אין יציאת

בימים אלה מלאו עשר שנים לפטירתו של הנביא, הלא הוא אורי צבי גרינברג, שכל שירתו כמו פרצה ממעינות נבואיים אלה, מלבת אש זו לקדושה ולתבערה. והלא זה שיר הפתיחה שלו לספר רחובות הנהר שכולו קודש ואימה של אותו כבשן נמרודי-היטלרי-גויי בדרך למלכות הגאולה הנפשית, לא פחות מזו הגשמית.

ברית-המועצות בגדר בקיעת הים האדום — (The Red Sea?)
כאברהם היוצא מן הכבשן ללכת לארץ כנען. להשליך
מאחורינו את כל הגויים ההם וגלותנו גם גלויות הזהב
בקרבם. להושיע את עצמנו תחילה. בעוד מועד.

★

לוח-במבוא ג'

רחובות הנהר הגדול: בצאת גזע אב רם להיות שר
עם כל פח נוגד קימו ממשנאיו חילת בר
החל מגזות פרת עד ירון ושיחור, עד נכר,
והוא - ארון החקקה החזון הכסוף... לא הדבר
תחלתו אור כסודים, עד בוא עם לע חיל: אור גרמן רב היסוד.
גורל גזע קדמון שתמיד הוא במסעי מסות
ובשערי דמעות גבהים ודכי דמים עד למאד...
פה גלך רחובות הנהר מהלך הדורות
ועולם הגויים בלב לבוב בצדי הרחובות --
אני שם בנפשנו ממור-חסת-קץ-מכאובות:
עם שבא עדי ליל הלילות של הצלב וזכר ליל הברית
ודבר אל לאבי הקדמון ולזרעו עד אחרית.
לא יצלה עליו גוי-קדמים שרשיו להכרית.
שוב שב בעקבות המהלך-האם אל הפרת בשחרית --